

СПРАВЕДЛИВА ВАРТІСТЬ ЯК МЕТОД ОЦІНКИ ТОРГІВЕЛЬНОЇ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ: ПРАКТИЧНЕ ЗАСТОСУВАННЯ

FAIR VALUE AS A METHOD FOR ASSESSING TRADE RECEIVABLES: PRACTICAL APPLICATION

У статті розглянуто особливості класифікації та обліку торговельної дебіторської заборгованості на дату первісного визнання та вплив діяльності факторингу на оцінку торговельної дебіторської заборгованості на дату підготовки фінансової звітності, пов'язаний із набуттям чинності Міжнародного стандарту фінансової звітності МСФЗ (IFRS) 9 «Фінансові інструменти» [1]. Незважаючи на те, що оцінка торговельної дебіторської заборгованості на дату підготовки фінансової звітності, як правило, здійснюється за амортизованою вартістю, в деяких умовах ведення бізнесу, а саме за застосування діяльності факторингу, міжнародні стандарти вказують на доцільність використання справедливої вартості щодо оцінки та обліку торговельної дебіторської заборгованості після її первісного визнання. У статті окреслено основні проблеми, з якими можуть стикатися суб'єкти господарювання під час оцінювання та надання інформації у фінансовій звітності про торговельну дебіторську заборгованість за застосування діяльності факторингу відповідно до МСФЗ (IFRS) 9 «Фінансові інструменти» [1].

Ключові слова: МСФЗ (IFRS) 9 «Фінансові інструменти», П(С)БО 13 «Фінансові інструменти», фінансовий актив, торговельна дебіторська заборгованість, справедлива вартість, факторинг.

В статье рассмотрены особенности классификации и учета торговой дебиторской задолженности на дату первоначального признания и влияние деятельности факторинга на учет торговой дебиторской задолженности на дату подготовки финансовой отчетности в связи с вступлением в силу Международного стандарта финансовой отчетности МСФО (IFRS) 9 «Финансовые инструменты» [1]. Несмотря на то, что оценка торговой дебиторской задолженности на дату подготовки финансовой отчетности, как правило, осуществляется по амортизированной стоимости, однако в некоторых условиях ведения бизнеса, а именно при применении деятельности факторинга, международные стандарты указывают на целесообразность использования справедливой стоимости при оценке и учете торговой дебиторской задолженности после ее первоначального признания. В статье определены основные проблемы, с которыми могут столкнуться субъекты хозяйствования при оценке и представлении информации в финансовой отчетности относительно торговой дебиторской задолженности при применении деятельности факторинга в соответствии с МСФО (IFRS) 9 «Финансовые инструменты» [1].

Ключевые слова: МСФО (IFRS) 9 «Финансовые инструменты», П(С)БУ 13 «Финансовые инструменты», финансовый актив, торговая дебиторская задолженность, справедливая стоимость, факторинг.

УДК 657.221

Соколова Н.М.

аспірант

ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

Sokolova Nataliia

Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman

The article considers the features of the classification and accounting of trade receivables, on the date of initial recognition and the impact of factoring activities on trade receivables records at the date of preparation of financial statements related to the entry into force of the International Financial Reporting Standard (IFRS) 9 «Financial Instruments». Entities could conduct business operations such as selling its goods and services. In these cases, the entities should measure and recognize its trade receivables at the date of initial recognition. The entities have also to provide subsequent accounting and disclosure the information regarding the trade receivables at the date of preparation of the financial statements. Although the assessment of trade receivables at the date of preparation of the financial statements is usually carried at amortized cost. However, under certain conditions of business when applying factoring, international standards indicate the need to use fair value for further evaluation trade receivables. It is important to note that IFRS 9 «Financial Instruments» does not deal separately with the issue of factoring trade receivables. However, IFRS 9 «Financial Instruments» provides new requirements for the classification and measurement of financial assets at the date of initial recognition and measurement at the date of preparation of the financial statements, as well as recognition of income and expenses for reporting period. The main problems that may be encountered by economic entities in evaluating and providing information in the financial statements of financial assets in the application of factoring activities in accordance with IFRS 9 «Financial Instruments» have been highlighted in the article.

Key words: IFRS 9 «Financial Instruments», financial assets, trade receivables, Ukrainian Accounting standard (UAS) 13 «Financial instruments», fair value, debt factoring.

Постановка проблеми. У сучасних умовах ведення бізнесу більшість суб'єктів господарювання є учасниками таких операцій, як продаж товарів або послуг, надання фінансової допомоги іншим суб'єктам господарювання та розміщення тимчасово вільних грошових коштів на депозитних банківських рахунках. Відповідно до МСФЗ (IFRS) 15 «Дохід від договорів з клієнтами» [2], здійснення таких щоденних господарських опера-

цій приводить до необхідності визнання та оцінки фінансових активів на дату первісного визнання та на дату підготовки фінансової звітності.

МСФЗ (IFRS) 9 «Фінансові інструменти» надає нові вимоги щодо класифікації фінансових активів на дату первісного визнання та оцінки на дату підготовки фінансової звітності, але МСФЗ (IFRS) 9 «Фінансові інструменти» не приділяє належної уваги питанню діяльності факторингу

торговельної дебіторської заборгованості. Тому чітке визначення бізнес-моделі суб'єкта господарювання щодо управління фінансовими активами та розуміння класифікаційних категорій фінансових активів є необхідною умовою для успішного застосування положень стандарту.

Таким чином, тема є актуальною не тільки з теоретичного, але і з практичного погляду.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питанню впровадження положень МСФЗ (IFRS) 9 «Фінансові інструменти», дослідження впливу змін нового стандарту на методику бухгалтерського обліку операцій із фінансовими активами присвячено багато наукових досліджень.

Теоретичні та практичні аспекти обліку фінансових активів за міжнародними та національними стандартами обліку, підготовки та розкриття фінансової інформації щодо суб'єкта господарювання розкриті в працях М.І. Бондар, Ю.А. Вериги, М.М. Орищенко, Н.В. Прохара, Л.І. Леженко [4], В.О. Оніщенко [5], О.Г. Коренєвої [6].

Серед останніх публікацій на тему щодо класифікації фінансових активів, обчислення суми очікуваних кредитних збитків у вітчизняній фаховій пресі заслуговують на увагу роботи В.С. Амбарчан [7], О.В. Харламової [8].

Висловлюючи глибоку повагу до праць зазначених науковців, слід зазначити, що проблема практичного застосування в Україні вимог МСФЗ (IFRS) 9 «Фінансові інструменти» щодо визначення бізнес-моделі та класифікації торговельної дебіторської заборгованості, від якої суб'єкт господарювання очікує отримувати як договірні грошові потоки, так і грошові потоки за допомогою діяльності факторингу такої заборгованості; її оцінки на дату підготовки фінансової звітності, залишається ще не досить вивченою.

Постановка завдання. Метою статті є обґрунтування теоретичних та практичних засад бухгалтерського обліку торговельної дебіторської заборгованості під час застосування діяльності факторингу. Визначити основні питання та проблеми, з якими можуть стикатися суб'єкти господарювання під час визначення категорії фінансових активів на дату їх первісного визнання та їх подальшого обліку й оцінки, здійснюючи діяльність факторингу відповідно до чинних вимог МСФЗ (IFRS) 9 «Фінансові інструменти» та сучасних потреб управління.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відомо, що підготовка МСФЗ (IFRS) 9 «Фінансові інструменти» вимагала досить багато часу та зусиль із боку Ради МСФЗ, і нині застосування його вимог вже стало реальністю, тобто стандарт набув чинності з 1 січня 2018 року. Отже, з 1 січня 2018 року нові вимоги щодо класифікації та обліку фінансових активів вступили в дію як для суб'єктів господарювання, які раніше застосовували положення МСБО (IAS) 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка», так і для

суб'єктів господарювання, які раніше застосовували П(С)БО 13 «Фінансові інструменти» [3], натепер становлять суспільний інтерес, оскільки нові вимоги щодо класифікації та обліку фінансових інструментів істотно відрізняються від вимог вищезазначених стандартів.

Очевидно, що застосування положень МСФЗ (IFRS) 9 «Фінансові інструменти» суттєво вплине на методику обліку фінансових активів, які утримуються всіма суб'єктами господарювання, а саме:

- суб'єктами господарювання фінансового сектору, оскільки вони утримують такі фінансові активи, з метою управління яких повинні застосовувати складні моделі управління фінансовими ризиками;
- суб'єктами господарювання нефінансового сектору, які найчастіше утримують та управляють простими фінансовими активами, такими як торговельна дебіторська заборгованість, фінансова допомога, надана іншим суб'єктам господарювання (тобто наданий кредит), та гроші, тимчасово розміщені на банківських рахунках (тобто банківські депозити).

Під час визначення облікової категорії торговельна дебіторська заборгованість, як і інші фінансові активи, класифікується за двома критеріями:

- бізнес-модель, яку компанія застосовує для управління її фінансовими активами;
- характеристики договірних грошових потоків, які генеруються за торговельною дебіторською заборгованістю.

Варто зазначити, що велика кількість суб'єктів господарювання по всьому світі продають своїм клієнтам товари або послуги в кредит, що приводить до первісного визнання фінансового активу, а саме торговельної дебіторської заборгованості, у зв'язку з тим, що суб'єкт господарювання стає стороною за договором і у нього з'являється право отримати грошові кошти. Отже, дебіторська заборгованість – це заборгованість покупців і замовників, яка виникає в процесі звичайної діяльності суб'єкта господарювання і являє собою суми, належні суб'єкту господарювання від клієнтів за реалізовані ним товари або надані послуги. Відповідно до МСФЗ (IFRS) 9 «Фінансові інструменти» саме на дату первісного визнання суб'єкт господарювання повинен визначити категорію, до якої буде віднесена торговельна дебіторська заборгованість із метою її обліку.

Звичайно, основною метою управління торговельною дебіторською заборгованістю багатьох суб'єктів господарювання є збір грошових потоків. Такі грошові потоки зазвичай є погашенням основної суми за продані товари або послуги в кредит, а також сумою відсотків із непогашених сум, якщо розрахунок здійснюється після звичайного кредитного періоду. Відповідно до цього, більшість торговельної дебіторської заборгованості відповідає бізнес-моделі, мета якої полягає в утриманні фінансового активу для отримання договірних грошових потоків та, без сумніву, підпадає під

категорію «за амортизованою вартістю» відповідно до МСФЗ (IFRS) 9 «Фінансові інструменти».

Але в сучасних умовах ведення бізнесу деякі суб'єкти господарювання приймають рішення щодо продажу торгової дебіторської заборгованості, тобто приймають рішення використати одну з найбільш поширених форм фінансування – факторинг торгової дебіторської заборгованості. Загальна мета використання факторингу торгової дебіторської заборгованості полягає в тому, щоб забезпечити оборотність грошових коштів від торговельної дебіторської заборгованості шляхом її продажу. Однак договірні умови операцій із продажу торговельної дебіторської заборгованості є надзвичайно різноманітними, починаючи від прямих продажів, що приводять до повного припинення визнання дебіторської заборгованості, до операцій із постійною участю, застосовуючи механізм гарантії повернення безнадійної заборгованості, що приводить до припинення визнання дебіторської заборгованості частково.

Важливо зазначити, що МСФЗ (IFRS) 9 «Фінансові інструменти» не розглядає окремо питання факторингу торгової дебіторської заборгованості.

Таким чином, з практичного погляду, основне питання полягає в тому, до якої категорії може бути віднесено дебіторську заборгованість на дату первісного визнання, за якою вартістю її слід оцінювати після первісного визнання, якщо суб'єкт господарювання в своїй практиці постійно застосовує механізм прямого продажу, застосовуючи діяльність факторингу.

Відповідно до вимог Міжнародних стандартів фінансової звітності, дебіторську заборгованість потрібно розмежувати на:

– дебіторську заборгованість, за якою суб'єкт господарювання очікує винятково грошові потоки за такою дебіторською заборгованістю;

– дебіторську заборгованість, щодо якої суб'єкт господарювання має дві мети – або отримати грошові потоки за такою дебіторською заборгованістю, або отримати грошові потоки від реалізації такої дебіторської заборгованості відповідно до визначеної суб'єктом господарювання моделі управління дебіторською заборгованістю.

Відображення в обліку торговельної дебіторської заборгованості відповідно до МСФЗ (IFRS) 9 «Фінансові інструменти» за застосування діяльності факторингу, якщо умови припинення визнання дебіторської заборгованості виконуються, наочно відображено в таблиці 1.

Отже, необхідно, щоб суб'єкт господарювання уважно розглядав умови конкретної угоди факторингу. Причиною цього є те, що різноманітні умови угоди факторингу впливають на грошові потоки, які суб'єкт господарювання очікує отримати від торговельної дебіторської заборгованості.

Суб'єкти господарювання, які за угодою факторингу повністю передають контроль над торговельною дебіторською заборгованістю, очікують отримувати грошові потоки за такими фінансовими активами, переслідуючи одночасно дві мети – утримання дебіторської заборгованості для отримання договірних грошових потоків і реалізації грошових потоків за допомогою продажу торговельної дебіторської заборгованості. Це означає, що суб'єкт господарювання не має права застосовувати оціночну категорію «за амортизованою вартістю», і на дату первісного визнання відносить таку дебіторську заборгованість до

Таблиця 1

Відображення в обліку торговельної дебіторської заборгованості

№	Зміст операції	Дебет	Кредит
1	Відображення в обліку торговельної дебіторської заборгованості в момент здійснення операції продажу товарів або послуг за сумою, яку суб'єкт господарювання очікує отримати в обмін на передані покупцю товари або послуги	Торговельна дебіторська заборгованість	Виручка від реалізації товарів або послуг
2	Відображення в обліку торговельної дебіторської заборгованості за справедливою вартістю на дату підготовки фінансової звітності.		
2.1.	Справедлива вартість перевищує балансову вартість торговельної дебіторської заборгованості	Торговельна дебіторська заборгованість	Власний капітал (інші сукупні доходи)
2.2.	Балансова вартість торговельної дебіторської заборгованості перевищує справедливую вартість	Власний капітал (інші сукупні доходи)	Торговельна дебіторська заборгованість
3.	Припинення визнання торговельної дебіторської заборгованості в обліку	Грошові кошти	Торговельна дебіторська заборгованість
3.1.	Результат припинення визнання дебіторської заборгованості	Збиток періоду	Прибуток періоду
3.2.	Перекласифікація іншого сукупного прибутку	Власний капітал (інші сукупні доходи)	Прибутки або збитки періоду
3.3.	Перекласифікація іншого сукупного збитку	Прибутки або збитки періоду	Власний капітал (інші сукупні доходи)

Джерело: розроблено автором на базі [1]

оціночної категорії «за справедливою вартістю через інший сукупний дохід». До припинення визнання суб'єкт господарювання визнає прибуток або збиток від зміни справедливої вартості стосовно цього активу у складі власного капіталу.

У разі припинення визнання такої торговельної дебіторської заборгованості в обліку виникає різниця між балансовою вартістю фінансового активу і сумою отриманої винагороди. МСФЗ (IFRS) 9 «Фінансові інструменти» вимагає таку різницю визнати як прибуток або збиток. Крім того, інший сукупний прибуток або збиток стосовно цієї торговельної дебіторської заборгованості, який раніше був визнаний у складі власного капіталу, перекласифікується із власного капіталу на прибуток або збиток періоду.

Висновки з проведеного дослідження.

У результаті проведеного дослідження узагальнено теоретичні та практичні засади фінансового обліку застосування діяльності факторингу, пов'язані з набуттям чинності Міжнародного стандарту фінансової звітності МСФЗ (IFRS) 9 «Фінансові інструменти».

Ґрунтуючись на результатах проведеного дослідження, окреслено такі проблеми, з якими можуть зіткнутися суб'єкти господарювання під час розроблення методології впровадження МСФЗ (IFRS) 9 «Фінансові інструменти».

По-перше, проблемою є те, що застосування категорії «за справедливою вартістю через інший сукупний дохід» до оцінки торговельної дебіторської заборгованості передбачає, що суб'єкт господарювання має інформацію про справедливу вартість фінансового активу, що на практиці в умовах сьогодення не завжди можна реалізувати. Це стає причиною ігнорування вимог МСФЗ (IFRS) 9 «Фінансові інструменти» багатьма українськими практиками.

По-друге, проблемою є те, що національні стандарти обліку взагалі не містять будь-якого визначення бізнес-модель управління фінансовими активами з метою генерування грошових потоків за такими активами. Тому під час визначення того, як фінансові активи повинні бути класифіковані, суб'єкт господарювання буде аналізувати намір керівництва щодо конкретного фінансового активу. Відповідно до МСФЗ (IFRS) 9 «Фінансові інструменти», класифікація та оцінка фінансових активів ґрунтується не тільки на грошових потоках, що виникають у зв'язку з фінансовим активом, але і на бізнес-моделі, в межах якої вони утримуються.

Отже, діяльність факторингу дебіторської заборгованості, очевидно, має вплив на визначення бізнес-моделі, класифікацію фінансових активів і може привести до необхідності оцінювати та обліковувати торговельну дебіторську заборгованість за справедливою вартістю і, як наслідок, до необхідності визнання прибутків або збитків

у власному капіталі. Таким чином, виконання міжнародних вимог із боку суб'єктів господарювання може істотно ускладнити облік фінансових активів на практиці.

Але водночас варто зазначити, що практичне застосування вимог міжнародних стандартів фінансової звітності щодо визначення бізнес-моделі, класифікації та оцінки фінансових активів, без сумніву, веде до поліпшення якості інформації у фінансовій звітності суб'єктів господарювання. Визначення бізнес-моделі враховує діяльність, яку здійснює суб'єкт господарювання з управління фінансовими активами та забезпечує прийняття єдиного порядку обліку фінансових активів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Міжнародний стандарт фінансової звітності (IFRS) 9 «Фінансові інструменти»: Міжнародний документ від 01.01.2012 р. / Верховна Рада України. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/929_016 (дата звернення: 22.04.2019).
2. Міжнародний стандарт фінансової звітності (IFRS) 15 «Дохід від договорів з клієнтами»: Міжнародний документ від 28.05.2014 р. / Міністерство фінансів України. URL: https://www.minfin.gov.ua/uploads/redactor/files/IFRS%2015_ukr_2016.pdf (дата звернення: 19.04.2019).
3. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 13 «Фінансові інструменти» Міністерство фінансів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1050-01> (дата звернення 26.04.2019).
4. Звітність підприємства / М.І. Бондар та ін. Київ : Центр учбової літератури, 2017. 570 с.
5. Оніщенко В.О., Бондар М.І., Дубовая В.В. Облік у зарубіжних країнах: підручник. Київ : Центр учбової літератури, 2018. 576 с.
6. Облік у банках / Коренєва О.Г. та ін. Суми : Університетська книга, 2017. 668 с.
7. Амбарчан В.С. Облік формування та використання резервів за фінансовими активами банків: модель очікуваних збитків. *Облік і фінанси*. 2017. № 1 (75). С. 8-16.
8. Харламова О.В. Варіанти організації процесу переходу на складання фінансової МСФЗ-звітності. *Бізнес Інформ*. 2015. № 9. С. 266–270. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2015_9_43 (дата звернення: 15.04. 2019).

REFERENCES:

1. International Financial Reporting Standard 9 “Financial instruments” (2014). Available at: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/929_016 (accessed 22 April 2019).
2. International Financial Reporting Standard 15 “Revenue from Contracts with Customers” (2016). Available at: https://www.minfin.gov.ua/uploads/redactor/files/IFRS%2015_ukr_2016.pdf (accessed 19 April 2019).
3. Ukrainian Accounting standard (UAS) 13 “Financial instruments” (2001). Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1050-01> (accessed 26 April 2019).

4. Bondar M.I., Verygha Ju. A., Oryshhenko M.M., Prokhar N.V., Lezhnenko L.I. (2017) *Zvitnistj pidpryjemstva* [Enterprise reporting]. Kyiv: Centr uchbovohoji literatury (in Ukrainian).

5. Onishhenko V.O., Bondar M.I., Dubovaja V.V. (2018) *Oblik u zarubizhnykh krajinakh* [Accounting in foreign countries]. Kyiv: Centr uchbovohoji literatury (in Ukrainian).

6. Korenjeva O.Gh., Maslak N.Gh., Slav'jansjka N.Gh. ta in. (2017) *Oblik u bankakh* [Accounting in banks]. Sumy: Universytetsjka knygha (in Ukrainian).

7. Ambarchan V.S. (2017) Oblik formuvannja ta vykorystannja rezerviv za finansovomy aktyvamy bankiv: modelj ochikuvanykh zbytkiv [Accounting of Formation and Use of Reserves on Banks' Financial Assets: The Expected Losses Model]. *Accounting and finance*, no. 1 (75), pp. 8-16.

8. Kharlamova O.V. (2015) Varianty orghanizaciji procesu perekhodu na skladannja finansovoho MSFZ-zvitnosti [Options for Organizing the Process of Transition to Preparation of the IFRS Reporting]. *Business-Inform* (electronic journal) no. 9, pp. 266-270. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2015_9_43 (accessed 15 April 2019).